

Dries Willems
met dank aan Alix Lorquet

DRIES WILLEMS WERKTE SINDS 1993 VOOR DE STAD ANTWERPEN, ACHTEREENVOLGENS VOOR DE BOVENLOKALE PROGRAMMA'S STADSONTWIKKELING, ALS COÖRDINATOR VAN DE PLANNINGSCEL EN ALS OPDRACHTHOUDER STADSONTWIKKELING. SINDS 1 OKTOBER IS HIJ MET PENSIOEN.

Tien keer meer capaciteit

Dit artikel beschrijft de ontwikkeling die Antwerpen in de periode 1970-2006 op het vlak van ruimtelijk beleid heeft doorgemaakt. Het beschrijft hoe telkens andere spelers op het toneel verschenen en belicht ook de veranderende rol van het stadsbestuur.

←
Het initiatief Stad aan de Stroom kreeg eind jaren 1980, begin jaren 1990 amper belangstelling van college- en gemeenteraadsleden.

◀ Investeerders moeten vertrouwen hebben in de kwaliteit van een buurt ▶

Als stad aan de stroom kende Antwerpen na het afkopen van de Scheldetol (1863) een ongekende groei. Haven en stad ontwikkelden zich als één geheel, met de haven als gangmaker. Eind van de negentiende eeuw scheurde de haven zich ruimtelijk af van de stad. Dat heeft het uitzicht van Antwerpen grondig gewijzigd: het stadshart verschoof van de Scheldekaaien naar de stationsomgeving.

Na decennia van economische expansie en bevolkingsgroei volgde voor Antwerpen vanaf de jaren 1970 een periode van stagnatie en terugval. Ingevolge de toenemende mobiliteit en de bouw mogelijkheden in de randgemeenten verloor de stad haar aantrekkingskracht. Jonge gezinnen weken uit naar de groene rand. Dat had ook grote invloed op het economisch leven, dat zich niet langer exclusief in de stad afspeelde.

Tussen 1970 en 1985 waren ook in de Scheldestad de meeste ruimtelijke ingrepen - zoals in veel andere Europese steden - gericht op een betere verkeersdoorstroming (de belangrijkste ingreep was de aanleg van de Antwerpse Ring in de bedding van de Brialmont-omwalling, eind jaren 1960) enerzijds, en op de aanleg van autovrije winkelwandelstraten en pleintjes anderzijds. Toch ging in die periode ook enige aandacht naar de leegloop van sommige stadswijken. De Vlaamse overheid bakende “herwaarderingsgebieden” af. In die gebieden werden verkrotte stadsdelen afgebroken en vervangen door sociale woningen en buurtgroen, en kregen de bewoners premies voor gevelrenovatie.

1985-1993: STAD AAN DE STROOM

Door de fusie van Antwerpen met acht omliggende gemeenten in 1983, verdubbelde de oppervlakte van de stad tot ongeveer 20.000 hectaren. Het inwonersaantal steeg tot bijna 500.000. De toenmalige schepen van Ruimtelijke Ordening John Mangelschots (SP, nu sp.a) achtte een alomvattende visie op het nieuwe grondgebied onontbeerlijk voor een samenhangend ruimtelijk beleid.

Voor de opmaak van een Globaal Ruimtelijk Structuurplan Antwerpen (GSA) werkte de stad midden jaren 1980 samen met de Universiteit Antwerpen. De aanpak was academisch en theoretisch, maar er was ook een belangrijke rol voor de bewoners weggelegd. Heel wat tijd ging naar inspraak- en adviesrondes en bewustmakingsacties. Toen het bestuur in 1989 tot de conclusie kwam dat het GSA tot dan toe niet veel meer was dan een opsomming en analyse van knelpunten, werd met Stramien een extern bureau aangesteld en werd een

stuurgroep opgericht om het GSA te voltooien. In die stuurgroep hadden naast de bevoegde schepen en enkele ambtenaren ook externen uit de privésector zitting. In 1990 werd het GSA uiteindelijk goedgekeurd door de gemeenteraad. Dat GSA hanteerde een aantal concepten en thema's als basis voor de totale vernieuwing van Antwerpen en legde verschillende strategische projecten vast. Voor de uitvoering ervan stelde het GSA specifieke organisatiestructuren voor.

Met het Globaal Structuurplan Antwerpen koos de stad voor een continu en flexibel planningsproces op langere termijn. Maar omdat die aanpak destijds haaks stond op de door de hogere overheid opgelegde statische planning, kwam er in de praktijk weinig van het GSA terecht. Antwerpen wilde werken met flexibele plandocumenten en -processen, maar vond daarvoor geen gehoor bij de hogere overheid. De wet op de Ruimtelijke Ordening erkende immers slechts plandocumenten die een eindtoestand beoogden en rechtszekerheid boden over de uiteindelijke bodembestemming. Na de gemeenteraadsverkiezingen van 1994 beschouwde de nieuwe bestuursploeg het GSA bovendien niet langer als een richtinggevend document. Het plan verdween in een lade.

Externe initiatiefnemers - onder wie projectontwikkelaars en investeerders - die begaan waren met de ontwikkeling van de stad, hadden eind jaren 1980 de vzw Stad aan de Stroom (SAS) opgericht. Zij zetten hun schouders onder het gelijknamig concept uit het GSA. De ambitie om de relatie tussen stad en rivier te herstellen werd vertaald in concrete voorstellen. Met een internationale prijsvraag en tentoonstellingen in Rotterdam, Barcelona, Genua en Hamburg verwierf Antwerpen internationale bekendheid op het vlak van strategische stadsontwikkeling. Ook de buitenlandse pers besteedde veel aandacht aan het project.

Stad aan de Stroom werd destijds vooral gedragen door dezelfde schepen Mangelschots die ook zijn schouders onder het GSA had gezet. Maar het initiatief kreeg amper belangstelling van andere college- en gemeenteraadsleden. In de jaarlijkse begrotingen werden onvoldoende middelen voor SAS vrijgemaakt. Het planningsproces bleef financieel vooral afhankelijk van projectontwikkelaars uit de privésector en strandde in 1993.

1994-2002: VLAAMSE IMPULS

Midden jaren 1990 kwam de grootstedelijke problematiek op de politieke agenda van de Europese, Belgische en Vlaamse overheid.